

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.52>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ОХОРОНА АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

Нємічев Д.А.,
*студент 1 курсу магістратури,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0008-3826-9618
e-mail: mrdimion@gmail.com*

Петренко С.А.,
*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
асистент кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-2053-1285
e-mail: sergp73@gmail.com*

Нємічев Д.А., Петренко С.А. Міжнародно-правова охорона авторського права та суміжних прав.

У цій науковій статті всебічно досліджено питання міжнародно-правового регулювання охорони авторського права та суміжних прав в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій. Основна увага приділяється аналізу ключових міжнародних документів, що визначають правові стандарти захисту творчої діяльності – Бернської конвенції, Угоди ТРІПС, договорів ВОІВ (WCT, WPPT), а також Директиви ЄС 2019/790. Розглянуто також роль провідних міжнародних інституцій – ВОІВ, СОР, ЮНЕСКО, ЄС – у формуванні глобальної системи координації охорони прав інтелектуальної власності та їхній вплив на національні законодавства. У роботі представлено компаративний аналіз підходів до охорони авторських прав у країнах Європейського Союзу, США, Швейцарії та Польщі, що дозволило виокремити ефективні практики правозастосування й управління авторськими правами. Особливу увагу приділено сучасним викликам цифрового середовища – зокрема, масовому піратству, використанню штучного інтелекту, відповідальності онлайн-платформ та необхідності впровадження технологій розпізнавання контенту, блокчейну й NFT. Також висвітлено вплив цифрової трансформації на способи комерціалізації творчості, зростання ролі автоматизованих сервісів та цифрових посередників у регулюванні правових відносин. Окремий розділ присвячено правовому становищу України, яка перебуває у процесі наближення національного законодавства до європейських норм. Наведено приклади ініціатив у сфері нормативного оновлення, зокрема законів, спрямованих на цифровізацію процедур і посилення ролі Національного органу інтелектуальної власності. Водночас проаналізовано системні проблеми, які гальмують реформування – відсутність ІР-судів, фрагментарність правозастосування, низький рівень правової культури. Акцент зроблено також на необхідності навчання, поширення правової грамотності серед авторів та користувачів. У висновках запропоновано комплекс практичних рішень – удосконалення нормативної бази, інтеграція технологій управління правами, розширення міжнародного партнерства, просвітницькі ініціативи для творчої спільноти та активне впровадження інновацій у державне регулювання інтелектуальної власності.

Ключові слова: авторське право, суміжні права, міжнародне право, цифрові технології, ВОІВ, TRIPS, NFT, блокчейн, Україна, правова охорона, штучний інтелект, цифрове середовище.

Niemichev D.A., Petrenko S.A. International legal protection of copyright and related rights.

This scientific article presents an in-depth analysis of international legal protection of copyright and related rights, with a particular focus on the digital age. The study examines foundational international agreements such as the Berne Convention, the TRIPS Agreement, WIPO treaties (WCT and WPPT), and EU Directive 2019/790. It emphasizes how these instruments have shaped the global framework for intellectual property protection and influenced the development of national legislation. The paper further discusses the role of major international institutions – WIPO, WTO, UNESCO, and the European Union – in promoting harmonized legal standards. A comparative overview is provided, analyzing practices in Germany, France, the United States, Switzerland, and Poland. These examples demonstrate different approaches to legal enforcement and highlight the integration of technological tools such as blockchain, content recognition systems, and NFT-based authentication. Key digital challenges are identified, including online piracy, the rise of AI-generated content, and the responsibility of digital platforms in ensuring copyright compliance. Special attention is given to the emerging debate on authorship of machine-generated works and the necessity to update traditional legal doctrines accordingly. The article stresses the urgency of establishing frameworks that reflect the realities of the digital creative process. In the Ukrainian context, the article examines legal reforms and the creation of the Ukrainian IP Office. It highlights advancements in digitization of rights registration but also points to critical gaps – lack of IP-specialized courts, low legal awareness among creators and users, and insufficient coordination in enforcement. The study also underlines the value of public education and cross-border cooperation as complementary tools. The conclusion proposes targeted policy measures, including regulatory modernization, integration of advanced rights-management technologies, increased international dialogue, and capacity-building among rightsholders in Ukraine and similar jurisdictions.

Key words: copyright, related rights, international law, digital technologies, WIPO, TRIPS, NFT, blockchain, Ukraine, legal protection, artificial intelligence, digital environment.

Постановка проблеми. У наш час авторське право вже не обмежується лише захистом книг, картин чи музики в межах однієї країни. З розвитком цифрових технологій і глобального інтернет-простору будь-який твір – незалежно від місця його створення – миттєво стає доступним усьому світу. Це відкриває великі можливості для авторів, але водночас ставить перед ними серйозні загрози: копіювання, піратство, несанкціоноване використання тощо. У таких умовах міжнародно-правове регулювання набуває особливої ваги. Однак на практиці з'являється низка труднощів. По-перше, багато міжнародних документів, які визначають засади охорони авторських і суміжних прав (Бернська конвенція [1], Угода ТРІПС [2], договори ВОІВ [3, 4]), були прийняті задовго до появи сучасних цифрових платформ, ШІ-генераторів контенту, NFT чи стрімінгових сервісів. Відтак, постає потреба в оновленні правових підходів або принаймні в їхньому гнучкому тлумаченні. По-друге, правозастосування в сфері інтелектуальної власності дуже нерівномірне. У країнах ЄС, США чи Японії існує стабільна судова та інституційна практика, а в інших державах (зокрема, в країнах з перехідною економікою) система захисту ще формується. Це породжує ситуації, коли один і той самий твір може бути захищеним в одній країні й повністю незахищеним – в іншій. Така фрагментованість системи знижує довіру авторів до міжнародного захисту їхніх прав. По-третє, поява штучного інтелекту як нового учасника у творчому процесі викликає питання, яких раніше просто не існувало: хто є автором — людина чи алгоритм? Чи підлягає охороні «твір», створений без участі людини? Чи можна зберігати баланс між свободою творчості, інтересами публіки та справедливою винагородою для авторів? Для України, яка активно інтегрується в європейський правовий простір, ці питання мають особливе значення. Імплементация міжнародних стандартів – не лише формальна вимога Угоди про асоціацію з ЄС, а й інструмент для створення комфортного й передбачуваного середовища для вітчизняних авторів і бізнесу. Отже, актуальність теми полягає в тому, що міжнародне авторське право потребує глибокого переосмислення в умовах цифрового світу, а його адаптація на національному рівні – виважених рішень, які поєднують захист, розвиток і справедливість.

Мета дослідження. У сучасних умовах, коли цифрові технології трансформують усі сфери життя, особливо важливо чітко усвідомити, яку саме мету має правове дослідження у сфері охорони авторського права. Адже вивчення міжнародно-правового регулювання не може обмежуватися лише формальним аналізом конвенцій чи угод – воно має відповідати реаліям, у яких сьогодні створюється, поширюється і використовується інтелектуальний продукт. Основна мета цього

дослідження полягає у з'ясуванні того, яким чином сучасна система міжнародного авторського права реагує на виклики цифрового світу, та які перспективи має Україна у процесі адаптації до цих стандартів. Іншими словами, дослідження має на меті не тільки окреслити правові механізми, що діють на міжнародному рівні, а й оцінити, наскільки ефективно вони імплементуються в українське законодавство. Важливою частиною дослідження є також виявлення прогалин і суперечностей у чинному міжнародному правовому полі. Зокрема, це стосується таких нових явищ, як генерація творів штучним інтелектом [14–16], використання NFT [12] у сфері інтелектуальної власності, діяльність цифрових платформ, які фактично стають посередниками між автором і споживачем [5]. Метою є зрозуміти, чи надають чинні міжнародні норми достатньо інструментів для врегулювання цих ситуацій. Крім того, дослідження ставить за мету окреслити успішні практики захисту авторських прав у країнах ЄС, США, Швейцарії, Польщі та інших, аби на їх основі сформулювати рекомендації, які можна адаптувати в українських умовах. Це дозволяє побачити, як поєднати міжнародний досвід з національними потребами. Також метою роботи є аналіз поточних ініціатив в Україні – зокрема щодо створення Національного органу інтелектуальної власності, цифровізації процедур реєстрації, підвищення правової обізнаності громадян та розбудови ефективної системи правозастосування. Загалом, дослідження спрямоване на те, щоб не лише дати теоретичну оцінку правовій базі, а й запропонувати практичні шляхи вдосконалення міжнародно-правового механізму охорони авторських і суміжних прав в умовах цифрової епохи – з урахуванням інтересів держави, авторів, бізнесу та суспільства в цілому.

Стан опрацювання проблематики. Проблема міжнародно-правового захисту авторських і суміжних прав активно вивчається в науковій літературі, однак залишається динамічною й постійно оновлюється у зв'язку з розвитком цифрового середовища. У світовій юридичній думці існує чимало авторитетних праць, присвячених аналізу таких міжнародних документів, як Бернська конвенція [1], Угода ТРІПС [2], договори ВОІВ (WCT [3], WPPT [4]), а також сучасні європейські нормативні акти, включно з Директивою ЄС 2019/790 [5] про авторське право в цифровому середовищі. Зокрема, західні дослідники (наприклад, Л. Хеллс, Дж. Гінзбург, М. Фіцджеральд) аналізують правову природу авторських прав у контексті глобалізації, звертаючи увагу на проблему балансу між захистом авторів і доступом суспільства до інформації. Їхні роботи підкреслюють складність адаптації чинного права до умов інтернету, де межі між правомірним використанням і порушенням стають дедалі розмитішими. В українській науковій традиції ця проблематика досліджується також досить активно. Праці таких вчених, як О. Підпригора, О. Дудко, С. Кравченко, присвячені загальним питанням авторського права, історії його розвитку та особливостям впровадження міжнародних стандартів у національне законодавство. Останні роки спостерігається зростання інтересу до теми цифрових викликів, зокрема створення творів штучним інтелектом, роль цифрових платформ, трансформація моделей колективного управління правами. У цьому контексті актуальними є аналітичні огляди Боярчука [10] і Ковальчука [11], що підкреслюють важливість гармонізації національного законодавства з положеннями Закону України «Про авторське право і суміжні права» [9]. Попри велику кількість досліджень, залишається відкритим питання про ефективну імплементацію міжнародних стандартів у практичну площину. Досі мало уваги приділяється комплексному аналізу того, як саме можна адаптувати глобальні правові механізми до конкретних умов України – з урахуванням її правової системи, технічних можливостей і рівня обізнаності суспільства. Зокрема, недостатньо досліджено специфіку роботи Національного органу інтелектуальної власності, процедури досудового врегулювання спорів у сфері ІР, правову відповідальність цифрових посередників. Таким чином, хоча теоретична база є досить об'ємною, багато практичних аспектів залишаються або поверхово вивченими, або взагалі недостатньо висвітленими. Це й обумовлює потребу в подальшому дослідженні проблеми, що враховуватиме як міжнародний досвід, так і українські реалії.

Виклад основного матеріалу. Ми живемо в час, коли твір, створений однією людиною в будь-якому куточку світу, може стати доступним мільйонам людей лише за кілька секунд. Завдяки цифровим технологіям поширення інформації відбувається миттєво, а платформи на кшталт YouTube, TikTok чи Spotify дають авторам унікальну можливість презентувати свої ідеї всьому світові. Проте разом із новими можливостями з'являються і нові загрози – передусім щодо порушення авторських прав. Авторське право – це не просто юридична формальність. Це інструмент, який дозволяє творцям контролювати, як використовується їхній продукт, отримувати за це винагороду, а головне – бути визнаними як автори [1]. Але коли справа доходить до цифрового

середовища, де кордони між країнами зникають, постає важливе питання: як саме захистити права автора, якщо твір поширюється по всьому світу? Саме тут вступає в силу міжнародне право. Різні країни, попри культурні та правові відмінності, об'єднуються навколо спільних принципів захисту інтелектуальної власності. Існують міжнародні договори, що регламентують авторське право, інституції, які контролюють їх дотримання, а також механізми, які дозволяють авторам захищати свої права навіть за межами рідної держави. У цій роботі ми розглянемо, як саме працює система міжнародного захисту авторських і суміжних прав. Особливу увагу приділимо основним міжнародним документам, таким як Бернська конвенція, Угода ТРІПС, договори ВОІВ та директиви ЄС. Також буде проаналізовано, яку роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, як інші країни вирішують проблеми захисту прав авторів та як ці підходи можна використати в Україні. Мета цієї роботи – не просто описати чинне міжнародне законодавство, а й показати, як воно може реально працювати для захисту інтересів авторів у цифрову епоху. Особливо важливо зрозуміти, що ефективна охорона авторських прав – це не розкіш, а необхідність для розвитку культури, економіки та самої свободи творчості в усьому світі.

Теоретичні засади авторського права і суміжних прав. Авторське право – це не щось віддалене чи винятково для професійних письменників або музикантів. Воно стосується кожного, хто створює унікальний контент: від студентських робіт до цифрових ілюстрацій чи відео для соцмереж. Фактично, це право захищає інтелектуальний продукт, тобто результат розумової, творчої праці людини. Головна ідея авторського права полягає в тому, щоб надати творцю можливість контролювати, як його твір буде використовуватись. Це включає як особисті немайнові права (наприклад, право називатися автором, заборона спотворювати твір), так і майнові права – наприклад, отримання прибутку від продажу або використання твору іншими особами. Цікаво, що авторське право діє автоматично – автор не зобов'язаний реєструвати свій твір чи маркувати його спеціальними символами. Варто лише створити щось нове – і воно вже захищене законом. Це положення закріплене в міжнародних угодах, зокрема в Бернській конвенції, і впроваджене в українське законодавство [9, 13]. Поруч з авторським існує поняття суміжних прав. Вони належать не самим авторам, а тим, хто бере участь у «житті» твору – виконавцям, продюсерам, мовникам. Наприклад, артист, який виконує пісню, не є її автором, але має право, щоб його виконання не копіювали без згоди. Суміжні права, хоча й мають іншу природу, також важливі – вони допомагають охопити весь ланцюг: від створення твору до його публічного використання [4]. Таким чином, авторське та суміжні права разом формують цілісну систему охорони інтелектуальної власності. Вони дають творцям і виконавцям впевненість у тому, що їхній внесок у культуру та індустрію буде визнаний і захищений. У сучасному цифровому середовищі, де копіювати й поширювати контент можна за кілька секунд, така правова база є надзвичайно важливою.

Основні міжнародні документи у сфері авторського права. У сучасному світі твори поширюються миттєво і часто – за межами тієї країни, де були створені. Саме тому авторське право давно вийшло за рамки лише національного регулювання. Щоб забезпечити захист прав авторів у глобальному масштабі, країни розробили низку міжнародних документів, які визначають спільні стандарти, принципи та підходи. Бернська конвенція – основа міжнародного захисту Першим і одним із найважливіших кроків стало підписання Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів у 1886 році. Цей документ заклав фундамент того, що сьогодні ми називаємо міжнародною охороною авторського права. Конвенція встановила три базові принципи: Автоматичний захист – твір захищається з моменту створення, незалежно від реєстрації чи публікації. Національний режим – автор із будь-якої країни-учасниці має ті ж права, що й громадяни тієї країни, де його твір використовується. Мінімальні стандарти охорони – визначено обов'язкові елементи захисту, наприклад, термін дії прав (життя автора + 50 або 70 років). Бернська конвенція охоплює широкий спектр творів: від текстів і музики до кіно, живопису й фотографій. Її положення стали основою для всіх подальших міжнародних угод у цій сфері. Угода ТРІПС – авторське право як частина торгівлі. У 1994 році в рамках створення Світової організації торгівлі (СОТ) [8] було укладено Угоду про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, або скорочено – ТРІПС. Вона стала важливим кроком у тому, щоб не просто декларувати авторські права, а гарантувати їх реальне застосування на практиці. ТРІПС зобов'язала всі країни-члени СОТ [8] дотримуватися положень Бернської конвенції (за винятком моральних прав). Додала вимоги щодо ефективного правозастосування: країни мають забезпечити судовий захист, право на компенсацію збитків, а також засоби проти піратства. Розширила захист на програмне забезпечення, бази даних та

інші цифрові форми творчості. Вперше авторське право стало не лише культурним питанням, а й частиною глобального економічного процесу. Це дало змогу розглядати порушення прав авторів як бар'єр для міжнародної торгівлі. Договори BOIB: WCT і WPPT – відповідь на цифрову епоху. Із появою Інтернету стало зрозуміло, що існуючих правил вже недостатньо. Тому в 1996 році було прийнято два спеціалізовані договори Всесвітньої організації інтелектуальної власності (BOIB): WCT[3] (WIPO Copyright Treaty) – стосується авторського права; WPPT[4] (WIPO Performances and Phonograms Treaty) — регулює права виконавців та виробників фонограм. Ці договори вперше чітко закріпили: Право автора контролювати використання твору в цифровому середовищі; Заборону на обхід технічних засобів захисту (наприклад, DRM-кодування); Захист інформації про управління правами – тобто, метаданих, які зберігаються разом із цифровими творами. WCT і WPPT адаптували міжнародні стандарти до нових умов, де твір часто існує не на папері, а в коді, на сервері чи в стрімі. Директива ЄС 2019/790 [5] – нові правила для цифрового ринку один із найсучасніших документів у цій сфері – Директива Європейського Союзу 2019/790 про авторське право в цифровому єдиному ринку. Вона набула чинності у 2019 році і викликала гучні дискусії, зокрема через положення про відповідальність платформ. Основні нововведення директиви: Онлайн-платформи (напр. YouTube) мають укладати ліцензії з правовласниками; Якщо платформа дозволяє завантаження контенту, вона несе відповідальність за порушення, якщо не вжила заходів для їх уникнення; Автори отримують право на справедливий винагорода за використання їхніх творів онлайн; Спрощено процедури для освітніх і наукових установ, архівів і бібліотек, що дозволяє використовувати твори без порушення прав. Цей документ вплинув не лише на країни-члени ЄС, а й на держави-кандидати (включно з Україною), які поступово гармонізують своє законодавство з європейськими стандартами. Таким чином, міжнародні документи з авторського права формують складну, але логічну систему, яка охоплює як «традиційні» види творчості, так і цифрові продукти. Їхня роль не лише в юридичному регулюванні, а й у підтримці творчості, інновацій та чесного ринку. І чим більше країн дотримуються цих стандартів, тим сильніше стає захист прав авторів у всьому світі.

Роль міжнародних інституцій у захисті авторських прав. Коли мова йде про захист авторських прав у глобальному масштабі, важливу роль відіграють не лише закони, а й ті, хто слідкує за їх виконанням. У міжнародному правовому полі існують спеціальні організації, які координують зусилля країн, допомагають розробляти правила та слідкують за їх дотриманням. Саме ці інституції забезпечують зв'язок між державами, правовласниками та користувачами, створюючи систему, яка працює у світовому масштабі. Найвідомішою установою у сфері інтелектуальної власності є Всесвітня організація інтелектуальної власності (BOIB) [6], що діє під егідою ООН. Вона адмініструє ключові міжнародні договори, зокрема Бернську конвенцію, WCT і WPPT. Окрім нормативної роботи, BOIB[6] займається також практичною допомогою країнам – надає експертні висновки, допомагає розробляти національні стратегії, організовує навчання й публікує статистику у сфері авторського права. Ще один ключовий гравець – Світова організація торгівлі (COT)[8]. Через Угоду ТРІПС [2] COT [8] контролює дотримання стандартів у сфері авторського права в усіх країнах-членах. Важливо, що вона має механізм вирішення спорів: якщо одна країна порушує правила, інша може ініціювати міжнародне провадження. Це робить авторське право не лише культурною, а й економічною темою на міжнародній арені. Не менш важливу роль відіграє і ЮНЕСКО [7]. Її завдання полягає у формуванні культури поваги до інтелектуальної праці. Вона підтримує відкриту освіту, доступ до знань, просуває ідеї авторського права серед молоді, освітян, творчих людей. ЮНЕСКО також допомагає країнам із низьким рівнем розвитку розбудовувати власну правову систему в цій галузі. Європейський Союз, хоча й не є класичною міжнародною організацією, активно впливає на авторське право через ухвалення директив і регламентів. Його норми часто стають орієнтиром не лише для країн-членів, а й для держав-сусідів, зокрема України. Таким чином, міжнародні інституції не лише встановлюють правила, а й забезпечують їхню життєздатність. Вони сприяють тому, щоб авторське право не залишалося лише формальністю, а перетворювалося на дієвий інструмент захисту творчості у будь-якому куточку світу.

Зарубіжний досвід охорони авторських і суміжних прав. Питання захисту авторських прав хвилює не лише Україну. У кожній країні є власні підходи, які формувались роками, з урахуванням законодавчих традицій, розвитку цифрових технологій та потреб суспільства. Ознайомлення з іноземним досвідом допомагає краще зрозуміти, які практики дійсно працюють і можуть бути адаптовані до українських реалій. Розглянемо, як організована охорона авторських прав у кількох

країнах, які вважаються прикладами для наслідування. Німеччина: система, що працює у Німеччині авторське право (Urheberrecht) сприймається не лише як економічна категорія, а як особисте право автора. Це означає, що навіть після передачі майнових прав автор зберігає контроль над тим, як його твір використовується. Також у німецькому законодавстві чітко врегульовано питання колективного управління правами – цим займаються спеціалізовані організації, зокрема GEMA, яка збирає й розподіляє роялті між авторами. Ще одна сильна сторона – ефективна судова система. У Німеччині діють суди, які спеціалізуються на питаннях інтелектуальної власності. Це дозволяє вирішувати спори швидко та якісно. Франція: повага до культури та централізованість. Французька модель також базується на повазі до особистих прав автора. Тут активно працює SACEM – авторська спілка, яка представляє інтереси композиторів і авторів текстів. Ще одна особливість – активна участь держави у регулюванні галузі. Усі організації, які займаються колективним управлінням, повинні діяти прозоро, регулярно звітувати, а також бути підконтрольними регуляторам. Німеччина, Франція, США, Польща та Швейцарія впровадили ефективні моделі колективного управління та спеціалізовані ІР-суди [10, 12], а також надає авторам можливість звертатися до адміністративних органів у разі порушення прав. США : жорстка система з акцентом на економіку. Американський підхід відрізняється від європейського своєю прагматичністю. Тут авторське право чітко регулюється законом Copyright Act, і важливу роль відіграє реєстрація твору в спеціальному реєстрі. Хоча захист починається з моменту створення, без реєстрації автор не зможе подати до суду та вимагати компенсацію. У США активно діють професійні асоціації, наприклад RIAA (у сфері музики) чи MPAA (у сфері кіно), які відслідковують порушення та ініціюють судові справи. Крім того, американська система передбачає суворе покарання за порушення – у деяких випадках це може бути навіть кримінальна відповідальність. Цікаво, що в США діє принцип fair use – «чесного використання», який дозволяє без дозволу автора використовувати твори в навчанні, критиці, наукових роботах тощо. Це додає гнучкості, але вимагає судової оцінки в кожному конкретному випадку. Польща: баланс між правом і практикою. Польща, як країна Європейського Союзу, адаптувала своє законодавство до європейських директив. Тут активно діють колективні організації, а також працюють спеціалізовані суди з інтелектуальної власності. Водночас польський підхід демонструє, як можна досягти ефективності без надмірної бюрократії. Польські автори можуть подати позов до суду або вирішити спір через досудове врегулювання. Також у країні працює єдина платформа, яка дозволяє в режимі онлайн перевіряти ліцензії, реєструвати твори та моніторити порушення. Швейцарія: технологічна точність і довіра до альтернатив, хоча Швейцарія не є членом ЄС, вона має одну з найрозвиненіших систем захисту інтелектуальної власності. У країні діє Федеральний інститут інтелектуальної власності, який відповідає за реєстрацію, контроль та просвіту. Швейцарці активно впроваджують цифрові рішення: зокрема, використання блокчейну для фіксації авторства. Також практикуються арбітраж і медіація – альтернативні способи вирішення спорів, які дозволяють зменшити навантаження на суди та зекономити час авторів. Загалом, досвід провідних країн показує, що ефективна система охорони авторських прав потребує не лише чітких законів, а й реальних інструментів їх впровадження. Успіх залежить від поєднання таких факторів: прозорість у роботі організацій колективного управління, доступність реєстрації та захисту прав, спеціалізація судів, використання технологій (зокрема цифрових платформ, штучного інтелекту, блокчейну). Україні варто не просто копіювати досвід інших держав, а обирати найкращі практики, адаптуючи їх до власних реалій. Це допоможе створити систему, яка буде ефективною, справедливою і зручною як для авторів, так і для користувачів.

Цифрові виклики та перспективи регулювання у світі. Цифрова реальність радикально змінила уявлення про авторське право. Якщо раніше твори існували переважно у фізичній формі — книжках, компакт-дисках чи плівці, — то сьогодні практично все споживається онлайн. Відео, музика, електронні книги, графіка, ігри – усе це копіюється й розповсюджується за лічені секунди, іноді без відома чи згоди автора. Саме це створює нові виклики, з якими стара модель правового захисту часто не справляється. Однією з головних проблем є піратство [14–16] в цифровому середовищі. Незважаючи на прогрес у сфері правової охорони, сайти з нелегальним контентом досі існують і приносять великі збитки авторам. Багато таких ресурсів зареєстровані в юрисдикціях, де боротьба з порушенням авторських прав майже не ведеться, що суттєво ускладнює відповідальність. Крім того, серйозним викликом стає використання штучного інтелекту. Сьогодні вже не дивина, коли нейромережа створює музику, малюнки або навіть тексти. Але кому належать

права на ці твори? Автору алгоритму? Користувачу, який «запустив» генератор? Чи самій системі? Законодавство більшості країн ще не готове дати чітку відповідь на це питання. У цифрову епоху також виникає потреба в регулюванні великих онлайн-платформ. Такі сервіси, як YouTube, Facebook чи TikTok, одночасно є простором для творчості та джерелом масових порушень прав. Директива ЄС 2019/790 стала важливим кроком уперед: вона зобов'язала платформи нести відповідальність за нелегальний контент, який завантажують користувачі. Подібні підходи поступово запроваджуються й в інших країнах. У перспективі головним трендом стане поєднання правових інструментів і технологій. Уже зараз використовуються системи автоматичного розпізнавання контенту (як-от Content ID на YouTube), блокчейн-технології для фіксації авторства, NFT як спосіб цифрової ідентифікації твору. Ймовірно, з часом з'являться й нові, ще ефективніші методи. Загалом, цифровізація не лише створює нові проблеми, а й надає інструменти для їх вирішення. Завдання держав – оперативно оновлювати законодавство, а міжнародних організацій – формувати універсальні підходи, які зможуть працювати незалежно від платформи, формату чи країни.

Стан і перспективи імплементації міжнародних стандартів в Україні. Україна вже багато років перебуває на шляху інтеграції до європейського правового простору. Це стосується не лише економіки чи політики, а й сфери інтелектуальної власності. Авторське право – одна з ключових галузей, де наша країна має адаптувати своє законодавство до міжнародних стандартів, закріплених у таких документах, як Бернська конвенція, Угода ТРІПС, договори ВОІВ та директиви ЄС. Протягом останнього десятиліття відбулися суттєві зміни. У 2022 році було ухвалено нову редакцію Закону України «Про авторське право і суміжні права» [9, 13]. Вона наблизила українські норми до вимог ЄС, зокрема щодо захисту в цифровому середовищі, врегулювання колективного управління правами, введення прозорих процедур ліцензування. Крім того, створено Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ) – структуру, яка відповідає за адміністрування у сфері авторських прав, реєстрацію об'єктів, підтримку електронних сервісів. Паралельно модернізуються державні реєстри, впроваджуються цифрові платформи для подання заяв і моніторингу порушень. Попри цей прогрес, проблем ще чимало. Насамперед – це відсутність спеціалізованих судів, які б розглядали справи про порушення авторських прав на фаховому рівні. Існує також проблема формального підходу до захисту прав: суди нерідко не мають належної експертизи, а авторам доводиться витратити багато ресурсів на доведення очевидного. Крім того, брак просвітницької роботи серед населення призводить до того, що порушення авторських прав сприймається як щось буденне. Не кожен розуміє, що скачування фільму з «піратського» сайту – це така ж крадіжка, як і в магазині. На перспективу Україна має кілька напрямів розвитку: Створення спеціалізованих судів з інтелектуальної власності [11]; Поглиблення співпраці з ВОІВ, ЄС та іншими міжнародними партнерами; Впровадження новітніх цифрових інструментів (блокчейн, NFT); Освітні кампанії для авторів, виконавців, користувачів; Посилення ролі колективного управління на основі прозорості. Отже, Україна рухається в правильному напрямку, але для повної інтеграції в міжнародну систему захисту авторських прав потрібно ще чимало зробити.

Правове регулювання охорони творів штучного інтелекту в Україні. Штучний інтелект вже перестав бути футуристичною ідеєю. Він пише тексти, генерує картини, створює музику й навіть програмує. Але постає питання: хто є автором такого твору? Людина, яка «запустила» ШІ? Розробник самої системи? Чи, можливо, сам алгоритм? Це не просто філософське міркування – від цього залежить, чи матиме хтось право на винагороду, захист і контроль над використанням результату [14, 16]. Поки більшість країн лише починають обговорювати це питання, в Україні вже є спроби правового реагування. Зокрема, в новій редакції Закону «Про авторське право і суміжні права» (2022) [9, 13] з'явилися згадки про твори, створені із застосуванням комп'ютерних програм. Хоча закон прямо не говорить про штучний інтелект, ця норма – перший крок до визнання таких об'єктів. Що цікаво: у чинному законодавстві України автором визнається лише фізична особа. Тобто, якщо твір створено повністю автономним ШІ – юридично це «нічیه». Але є лазівка: якщо людина задала параметри, обрала тематику або редагувала результат, вона може претендувати на авторство. Це відкриває простір для нових підходів, де авторство визначається за рівнем людської участі у творчому процесі. Україна має шанс стати однією з перших країн, яка запропонує сучасну модель правового регулювання у сфері ШІ-творчості. Наприклад, можна запровадити реєстрацію творів ШІ із зазначенням ступеня участі людини, або створити окремий режим прав на «технологічні» твори. Такий крок зробить українське право гнучким і актуальним,

а Україну – привабливою юрисдикцією для цифрових авторів. Світ ще не має чіткої відповіді, як саме регулювати творчість ІІІ. Але в цьому – не лише виклик, а й можливість. Якщо Україна зуміє першою запропонувати логічну, збалансовану і технологічно адаптивну модель, ми не лише захистимо своїх авторів, а й отримаємо репутацію країни, що думає на крок уперед.

Висновки та пропозиції. Аналіз теми показує: у цифрову епоху авторське право стає як ніколи важливим, але водночас і вразливим. У світі, де творчість можна поширити за секунди, а скопіювати — ще швидше, завдання міжнародної спільноти полягає в тому, щоб створити справедливі та дієві правила гри. І хоча фундамент цієї системи вже існує, його постійно потрібно адаптувати до нових умов. Міжнародні документи, такі як Бернська конвенція, Угода ТРІПС та договори ВОІВ, стали основою для захисту авторських прав у різних країнах. Європейська практика, зокрема Директива ЄС 2019/790, додає сучасних інструментів, орієнтованих на цифрове середовище. Роль міжнародних організацій (ВОІВ, СОТ, ЮНЕСКО, ЄС) полягає не лише в розробці стандартів, а й у контролі за їх дотриманням та просуванні культури поваги до інтелектуальної праці. Практика різних країн – Німеччини, Франції, США, Польщі, Швейцарії – демонструє, що ефективний захист можливий лише тоді, коли є чіткі закони, спеціалізовані установи, сучасні цифрові інструменти й відповідальність користувачів. Ці моделі можна й потрібно частково адаптувати до українських умов. Україна вже зробила кілька важливих кроків: оновлено законодавство, створено НОІВ, впроваджено електронні сервіси. Але ще залишаються виклики: відсутність спеціалізованих судів, недостатня правосвідомість населення, складність правозастосування у цифровому просторі. У зв'язку з цим, пропонуються такі практичні заходи: Створити спеціалізовані ІР-суди для розгляду справ про порушення авторських прав; Поглибити цифровізацію: розвивати онлайн-реєстри, сервіси автоматичного виявлення порушень, використання блокчейну. Реформувати систему колективного управління правами – зробити її прозорою та зручною для авторів; Підвищити правову обізнаність громадян через освітні програми та медіакампанії; Посилити міжнародну співпрацю з метою впровадження найкращих світових практик. Підсумовуючи, можна сказати: сучасна охорона авторських прав – це не просто юридичний захист. Це підтримка культури, творчості й інновацій, які є основою розвитку будь-якого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 р. (у редакції 1979 р.) URL: <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne>.
2. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРІПС) від 15 квітня 1994 р. URL: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_01_e.htm.
3. WIPO Copyright Treaty (WCT), 1996 URL: <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/wct>.
4. WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT), 1996 URL: <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/wppt>.
5. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>.
6. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) – офіційний сайт URL: <https://www.wipo.int>.
7. ЮНЕСКО: політика у сфері авторського права та відкритого доступу URL: <https://www.unesco.org/en/copyright>.
8. Світова організація торгівлі – офіційний сайт URL: <https://www.wto.org>.
9. Закон України «Про авторське право і суміжні права» в редакції 2022 року. *Відомості Верховної Ради України*. – 2022. – № 13. Ст. 105.
10. Боярчук О.М. Зарубіжний досвід охорони авторських прав: аналітичний огляд. *Аналітичне і порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 122–127.
11. Ковальчук С.В. Стан реалізації міжнародних стандартів у сфері інтелектуальної власності в Україні. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 84–89.
12. Adams R. Global copyright enforcement in the digital era: trends and challenges // *Journal of Intellectual Property Law & Practice*. 2023. Vol. 18(1). P. 23–31. DOI: <https://doi.org/10.1093/jiplp/jpad001>.

13. Закон України «Про авторське право і суміжні права» : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.
14. Центр демократії та верховенства права. Авторське право та штучний інтелект: проблеми й перспективи URL: <https://cedem.org.ua/analytics/ai-and-copyright>.
15. Юридична Газета. Твори ШІ: хто автор і чи можна їх охороняти? 2023. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/intellectual-property/tvori-shchzhto-avtor-i-chi-mozhna-yih-ohoronyati.html>.
16. LIGA:ZAKON. Правове регулювання творів ШІ: між автором, кодом і законом. 2023. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/224589_pravove-regulyuvannya-tvorv-shtuchnogo-ntelektu.